

І.В. Кіяшко,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
наук. керівник – канд. пед. наук, ст.викладач Т.В. Коваль

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. Ідея залучення театрального мистецтва до навчально-виховного процесу має довгу історію – людство здавна використовувало театр для проголошення суспільно значущих ідей і виховання мас через передачу суспільного досвіду.

Починаючи ще з III століття до н.е. у Стародавній Греції і з I століття у Стародавньому Римі драматичне мистецтво активно використовувалось у підготовці майбутніх учителів і займало почесне місце в освітній системі. Імена великих драматургів – Есхіла, Софокла, Еврипіда – часто зустрічаються у педагогічних трактатах того часу. Тексти з їх творів використовувались з метою вироблення красномовності у майбутніх риторів, а також у підготовці слухача і глядача театральних вистав. Так, голова риторської школи у Римі Марк Фабій Квінтілан у своєму педагогічному трактаті “Про підготовку оратора” писав, що майбутньому ритору необхідно слідкувати за чіткістю мовлення, правильним диханням, паузами, ритмом, манерою вимови речень і текстів в цілому. Він вважав необхідним уміння риторів володіти численними суто акторськими прийомами для того, щоб викликати у слухачів необхідний “стан душі” [5, с. 80].

Учителі Західної Європи XII–XIII століть використовували театр як педагогічний засіб, що слугував реалізації навчальної мети. Це допомагало учням оволодіти різноманітними знаннями: латинською мовою, ораторським мистецтвом, біблійними сюжетами та поетикою класичної драматургії. Так виник новий театральний жанр – шкільний театр, де акторами були учні, а режисерами, авторами шкільних драм – учителі. Разом з учнями вони інсценували історичні, міфологічні та біблійні сюжети. Постановки ці відігравали велику навчальну і виховну роль. Сюжети вистав підкріплювались безпосередніми дидактичними зверненнями до глядачів, пояснюючи у прологах, епілогах і хорах як слід розуміти п’єсу, яких висновків слід дійти, давали оцінку героям. Повчально-виховну функцію виконували і самі персонажі, які тлумачили свої вчинки, виголошували зі сцени сентенції про щастя і горе, прояви низького і піднесеного, про вічне і прийдешнє [4, с. 74].

Шкільний театр відігравав досить помітну роль у культурному житті багатьох народів: італійців, французів, поляків, росіян, білорусів, українців. У статутах більшості навчальних закладів того часу шкільні вистави згадуються як обов’язкові. Володіння акторськими та режисерськими навичками, а також знання давньої та сучасної драматургії було для вчителів фаховою ознакою.

Так, західноєвропейська шкільна драма й зокрема польський театр ієзуїтських шкіл вплинули на розвиток української шкільної драми, що виникла на межі XVI - XVII століть. Її поява була зумовлена становленням нової школи слов’яно-грецького, а надалі слов’яно-латинського типу. У цей час центрами освіти в Україні стають братські школи, духовні семінарії, колегіуми, Острозька та Києво-Могилянська академії. Крім релігійних, політичних та загальноосвітніх функцій ці навчальні заклади виконували функції підготовки вчителів, що надалі розходились не лише по всій Україні, а й за її межами.

У свої постановки вчителі часто вводили невеличкі комічні сценки з народного життя – інтермедії. Вони вносили в театральне дійство життєво-побутову достовірність й наближали його сюжет до глядача. Героями інтермедій були прості люди: міщани, козаки, селяни тощо. Сценічні діалоги відзначалися живими діалогами, дотепними жартами, приказками.

Одним із видів шкільної драми в Україні був вертеп, занесений монахами-вченими з Польщі. Вертеп являв собою своєрідний ляльковий театр у вигляді двоповерхової скриньки,

яка нагадує хатинку. На верхньому поверсі гралися релігійні вистави, на нижньому – народні інтермедії. Найулюбленішими і найпопулярнішими героями були козаки, зокрема Запорожець, який вирізнявся синім жупаном, червоними шароварами, оселедцем за вухом, шаблею на боці і бандурою за плечима. Крім того, діючими особами були Дід, Баба, Москаль, Жид, Шинкарка Хвеса, Циган тощо. В цих маленьких виставах із блиском проявлялась багатогранність культури Середньовіччя, адже вертеп розважав, а розважаючи – навчав і виховував.

Розквіт шкільної драми в Україні пов'язаний з діяльністю шкільного театру Києво-Могилянської академії, який було відкрито в тридцятих роках XVII століття за сприянням митрополита Петра Могили. Планшет сцени театру було поділено білою фарбою на рівні квадрати для того, щоб хор та актори рухалися у відповідному напрямку та стояли на точно визначених місцях. Ця, досить цікава деталь свідчить про те, що виставами керував режисер, який приділяв багато уваги сценічній постановці. У театрі широко використовували різні сценічні прийоми: “китайські тіні” – проектування фігур акторів на екрані та різноманітні світлові ефекти: блискавки, дим, полум'я тощо.

Слід відзначити, що театр був невід'ємною частиною духовного життя академії, тому не дивно, що до його роботи підходили досить серйозно і глибоко. Підтвердженням того є оригінальна поетика Феофана Прокоповича, постановка п'єс професорів Лаврентія Горки, Митрофана Довгалецького, Сильвестра Ласкоронського, Михайла Козачинського.

Шкільний театр являв собою важливу ланку в системі освіти і виховання. Він зберіг свій вплив упродовж усього XVIII ст. й частково XIX ст. Так, наприклад, автор “Великої дидактики” Ян Амос Коменський серед “Законів добре організованої школи” відвів особливе місце вихованню засобами мистецтва, зокрема театрального – “для розвитку уваги, реакції, уміння рухатись, тримати обличчя, руки і все тіло відповідно до обставин, уміння володіти голосом – словом, в усіх випадках поводити себе пристойно й при цьому бути далекими від усілякої дерев'яної сором'язливості”. Великий педагог пропонував давати театральні вистави чотири рази на рік, відповідно до знаменних дат або свят. У виставах, згідно зі статутом, повинні брати участь усі учні без виключення [5, с. 125].

На початку XIX ст. в Україні відкрився ряд вищих і середніх навчальних закладів, де готували також і вчителів: Харківський університет (1804 р.), Ніжинська гімназія вищих наук (1820 р.), Одеський Рішельєвський ліцей (1826 р.), Київський університет імені Святого Володимира (1834 р.). Ці навчальні заклади стали визначними культурними центрами, при яких утворювались аматорські театральні гуртки. У навчальних театральних колективах брало участь чимало майбутніх учителів, які разом із набуттям спеціальних знань пройшли у театрі школу сценічної майстерності й оволоділи досвідом організації театрального колективу. Цей досвід багато хто з випускників використовував у своїй подальшій діяльності [3, с. 382]. Чимало видатних діячів, що вийшли із стін цих закладів, присвятили себе професійній театральній діяльності, серед них М. Гоголь, Н. Кукольник, А. Мокрицький, А. Гороневич та інші.

Восени 1859 року при Київському університеті було створено студентський театр. Подія ця була визначною для мистецького життя України, адже організаторами театру була група студентів під керівництвом М. Старицького, М. Лисенка, П. Чубинського. Серед студентів, які брали участь у театральних виставах були О. Русов, О. Левицький, Т. Рильський, М. Кропивницький та інші. З цими славетними іменами пов'язане становлення професійного українського театру. Учасники студентського театрального колективу мали за мету пропагувати зі сцени кращі твори вітчизняної драматургії, працювати над культурою мовлення, чітко і вірно у правдивих художніх образах розкривати ідею і зміст драматичного твору, дотримувались історичної та етнографічної правди в оформленні костюмів і декорацій. Театр мав шалений успіх не тільки у співвітчизників, але й далеко за межами України. Видатна роль його була в тому, що він створив ґрунт для зростання громадської свідомості українців.

В 20-ті роки ХХ століття продовжувалися пошуки взаємодії педагогіки і театрального мистецтва, самодіяльного театру з професійним. О. Брянцев, Л. Курбас, Г. Рошаль, Н. Сац обґрунтовували необхідність педагогічного потенціалу п'єси та вистави для дітей. Вони пропонували готувати педагогічні кадри, які б органічно поєднували у своїй творчій практиці вимоги педагогіки та закони театрального мистецтва [3, с. 381].

Широко використовував виховні можливості театру у своїй педагогічній діяльності А. Макаренко, який вважав театральний колектив оптимальною формою впливу на розвиток особистості, оскільки в ньому все підпорядковане єдиній меті – створенню театральної вистави. Тому театральний колектив є засобом формування моральних, інтелектуальних та естетичних якостей особистості, формою існування самого колективу у суспільстві [3, с. 384].

Досвід використання театрального мистецтва в роботі з молодшими школярами описує і В. Сухомлинський у своїй книзі “Серце віддаю дітям”. Саме у Павлівській школі було створено два гуртки казок, в яких брали участь 15-20 школярів. Керували гуртками учні старших класів, в той час як молодші інсценували народні та авторські казки. Однією з найбільш цікавих форм роботи гуртків було створення нових казок. Був у школі театр ляльок у якому брали участь понад сорок учнів початкових класів. “Тут, - писав В. Сухомлинський, - проявляються й розвиваються інтереси, збагачується духовне життя особистості не тільки в естетичному, але й у моральному, емоційному, інтелектуальному відношеннях. Тут здійснюється один з тих чутливих і ніжних дотиків до серця й розуму вихованців, без яких неможливе життя первинного колективу як духовної єдності” [6, с. 210].

Останніми роками питання залучення театрального мистецтва до навчально-виховного процесу привернуло увагу педагогічної громадськості. В. Абрамян, І. Зязюн, Н. Миропольська, В. Семиченко та ін. розглядають театральне мистецтво як засіб удосконалення творчого потенціалу вчителя, його педагогічної майстерності та гармонійного особистісного розвитку. У своїх публікаціях вони пропонують різноманітні форми та методи проведення театральних занять у педагогічному вузі. Науковці вважають необхідним вивчення театрального мистецтва майбутніми учителями як теоретично, з метою розвитку загальної культури і набуття знань в мистецькій галузі, так і практично, у ході постановок студентських театральних гуртків, різноманітних театралізованих заходів [1, с.5].

Висновки. Узагальнивши нагромаджений історичний досвід використання театрального мистецтва у педагогічній теорії і практиці, усвідомлюючи всю актуальність проблеми художнього виховання молодших школярів засобами театрального мистецтва можна зробити висновки про те, що театр володіє унікальним педагогічним потенціалом забезпечення різнобічного та гармонійного розвитку особистості у відповідності до триєдиної освітньої мети.

Література

1. Бойчев І.І. Професійна підготовка майбутніх учителів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів в контексті проблем педагогіки вищої школи //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського (Зб. наук. пр.). – Одеса, 2004. – Вип.12. – С.3-7;
2. Бойчев І.І. Стан проблеми підготовки майбутнього вчителя як менеджера сфери дитячого дозвілля в зарубіжній педагогіці //К.Д.Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти /Мат. міжн. наук.-практ. конф. – Одеса, 2004. — С.53-56;
3. Борисова Т.В. Історичний досвід використання театрального мистецтва педагогічно-просвітницькою спільнотою України //ІІ Міжнародний конгрес українських істориків “Українська історична наука на сучасному етапі розвитку”. Кам’янець-Подільський, 17-18 вересня 2003 р. – Т. 2. – С. 380-385.
4. Брилін Б.А. Педагогічні проблеми організації вільного часу // Психологія і педагогіка. – 1996. – №4. – С. 72-76;
5. Миропольська Н.Є. Развитие эстетической активности в процессе воспитания театральной культуры школьников: Пособие для учителей / Под ред. В.Г. Бутенко. К.: Вища шк.. 1992. – 175с.
6. Сухомлинский В. А. О педагогической культуре / В. А. Сухомлинский // Сухомлинский В. А. Избр. пед. соч. : в 3-х томах / В. А. Сухомлинский. –М. : Педагогика, 1981. – Т. 3. – С. 204-216.